

"ויתעצב אל לבוי"

ישראל אלדד

על הגבורה ועל האמונה

בנימין נתניהו

יכולים להגיד היום? מה אנחנו יכולים להגיד היום, כשאנחנו הרוב, אנחנו הכוח? בידנינו הערים בצורות. אני מוכרח להגיד שהמאבק שלך ושל לוחמי הלחי"י וגם לוחמי האצ"ל בשלטון הבריטי שהיה עדיף לנו מתוך אותה אמונה שיכול נוכל לה, ותמיד קבעה את גורל עמנו, והרבה פעמים אותו מיעוט שהרים את חרב דוד היה באמת מיעוט, אבל הוא היה רוב באמונתו. ואני חושב שבמובן הזה, המאבק שלנו היום מעוגן קודם כל במאבק בין האמונה והגבורה, והפחד, שלצדדי גם מלווה בשנאה שורשית לרעיון הציוני. היום ההתייצבות שלנו היא לדעתי קודם כל התייצבות מול אלה שרוצים לברוח, מול המפחדים למיניהם, מול נעדרי האמונה. כשאני מסתכל בנוף האנושי שלנו, בנוף המנהיגותי שלנו, במובן של הנהגה רוחנית, שייב עולה, בולט באמונתו הבלתי-מתפשרת מול הקשיים הגדולים ביותר. לכן קודם כל האמונה.

אבל האמונה איננה מספקת, לפחות לא בשום קיבוץ אנושי. כל מאבק אנושי מתנהל סביב רעיון. מאבק טוב – סביב רעיון; מאבק רע – סביב רעיון; מאבק של האנטישמיות – סביב הרעיון שצריך להכחיד את היהודים כזרע הפרוענות בעולם; והמאבק שלנו, כעם יהודי, וכתנועה ציונית – סביב הרעיון שתקומתנו תלויה בחזרתנו, בשובנו למקום הזה. הרעיון הציוני הוא, הייתי אומר, אבן-הבוחן השנייה לפעולתו של אלדד ולחשיבותו ביום פרסום הספר, שדן בחייו ופעולתו.

מה שחייב להיאמר, ואני אומר את זה בצער, זה לא קל להגיד, אני יכול להגיד שב-40, כמעט 50 שנות קיום המדינה, למעשה כמעט חרב החינוך הציוני המדיני. אני יכול להגיד שלא רק השמאל, אלא גם התנועה הלאומית, לא טרחה לפתח ולטפח אותו בשיטתיות. העיתונאים נסגרו, הירחונים קמלו. נכון שיש יוצאים מן הכלל ויש תחייה מסוימת. הנה למשל אני מברך את העיתון **נתיב**, לא רק על הערב הזה, אלא על פעולתו בכלל. אי-אפשר לקיים את המאבק על הציונות, בלי טיפוח הרעיון הציוני, נחיצותו, צדקתו, חיוניותו לקיום העם הזה. ואני מוכרח להגיד, שהשדה הזה, באופן מתמשך, הופקר, ואת פרי ההילולים של ההפקרה הזאת אנחנו רואים היום, כששר-חוץ של המדינה היהודית מסביר לנו שרמת הגולן היא אדמה סורית, המקום שבו נכתבה המשנה, או פרקים מפוארים

שום שבחיו ובפועלו הוא משקף, בעיני, את שני יסודות הקיום שלנו כאן. היסוד הראשון הוא האמונה. ישראל אלדד הוא איש רב-פעלים, והוא מחברם של ספרים רבים, ועורכם של כתבי-עת שונים, וגם מתרגם של יצירות גדולות, אבל הוא קודם כל מחברו של ספר שקראתי והשפיע עלי מאוד, **הגיונות מקרא**, שפתח לי בפעם הראשונה את התנ"ך כספר המופת של הגבורה היהודית. והגבורה תמיד מלווה באמונה, היא מעוגנת באמונה. הנה למשל, שייב מתאר שם את מה שהיתה פרשת השבוע, המרגלים. והוא מתאר, כפי שהתנ"ך מתאר, כיצד המרגלים רואים את הארץ, חוזרים מלאי חיל וחרדה ומספרים על ערים בצורות וגדולות וחומות בשמים, ובני ענקים, והם באים ופונים אל העם, שגם הוא מלא חיל וחרדה, לשכנע אותו שאל לנו לעלות לארץ הזאת, אל לנו לרשת אותה, כי לא נוכל. וכמובן יהושע בן-נון משבט אפרים, וכלב בן-יפונה משבט יהודה; הם מאמינים, והם עומדים בפני העם, ואומרים – הלא נעלה ויכול נוכל לה, לארץ. והם עומדים מול כל העדה הזאת, והתשובה של העם היא לסקול אותם, לרגום אותם. עדת סוקלים. לרגום את המאמינים, ואלה שמוכנים להילחם.

אני מוכרח להגיד שזו אינה הפעם הראשונה בתולדות עמנו. גם בזמן החדש, גם לאחר עליית הרעיון הציוני, הפחד אחז ברבים מאתנו, גם ברגעים, ולצדדי בעיקר, ברגעים הקריטיים, הפחד מפני הבריטים, הפחד אחר-כך מפני האמריקנים בשנים הראשונות של המדינה, והיום הפחד מפני הערבים. ואני יכול לומר, שייב, בקטע שזכור לי כל-כך טוב, הקטע על המרגלים, שלפחות אז היה היגיון מסוים בפחד. כי באמת היו ערים בצורות וגדולות. אבל מה אנחנו

עם זאת **סמבטיון**, ביוגרפיה של די"ר ישראל אלדד (שייב) מאת עדה ייבין (בהוצאת בית-אל), קיים **נתיב** דיון על הספר. נשאו דברים, נוסף על ישראל אלדד, ח"כ בנימין נתניהו, משה שמיר, עדה ייבין וח"כ חץ פורת. לעיל דברי ישראל אלדד, ח"כ נתניהו ועדה ייבין.

ממנה, במקום שבו היתה התיישבות יהודית זקופה במשך אלף שנים, מימי החשמונאים ועד הכיבוש הערבי, כשהיום באים ואומרים לנו, שהמקום הזה שאנחנו עומדים פה עליו, שמשקיף על ירושלים, זה אדמה פלשתינאית. כלומר, יש בעצם נסיגה מהרעיון הציוני, מהצדק, מזכויותינו על הארץ הזאת, שזה בסיס קיומנו, בלי זה אין לנו קיום כאן, וקבלת הרעיונות הכוזבים של יריבנו, שהצליחו לחדור לחוגים משמעותיים ביותר בחברה הישראלית ובחברה היהודית.

אני חושב שגם בעניין זה שייב היה אחד הבודדים, מיחידי הסגולה, שעמדו בלי הפסק, ואני אומר את זאת בצער, בלי הפסק, בלי מנגנון, בלי הסתדרות, בלי כספים, עמד עם מוחו הפורו ולבו הבוער, ונלחם את המלחמה הרעיונית כמעט לבדו. לא לגמרי לבדו, אבל כמעט לבדו. ואני, בעניין הזה, רוצה לומר לך, שהפעולה שלך, גם באמונה וגם ברעיון היא פעולה שהשאירה חותם. מדוע אני אומר זאת? משום שאני יכול לספר לך שבמהלך השנים, עם כניסתי לפעילות ציבורית, מטבע הדברים מתלקטים אנשים, באים אנשים, אנשים צעירים. הגיע הראשון לפני עשר שנים, שאלתי אותו – מה גרם לך? הוא בא דווקא מבית של קוראי **דבר**, אפילו כותבי **דבר**. שאלתי אותו: מדוע באת? והוא אמר: משום שישבתי פעם בטכניון ושמעתי הרצאה של שייב. ובא השני ואמר לי אותו דבר. לא אותה הרצאה אגב, במקום אחר. ובא השלישי, והרביעי, ואני חשבתי שהנה, יש פה באמת דוגמה למה שראוי שיהיה במדינה הזאת, ראוי שיהיה עם התנועה הזאת, וראוי שיהיה עם האמונה הזאת.

אני יכול להבטיח לך דבר אחד – ככל שהדבר יהיה תלוי בנו, ואני מאמין שהוא תלוי בנו, אולי באנשים שנמצאים פה, גם אלה שעוסקים בעשייה הפוליטית, וגם אלה שעוסקים בעשייה האידיאית, רעיונית, שבסופו של דבר מכתיבה את כיוון הפוליטיקה, הפוליטיקה הרי זה מאבק של זרם רעיונות, ותנועה שמפקירה את המאבק הרעיוני תיסחף, למעשה, תישטף בגל הרעיונות שאחרים יכתבו. אני מוכרח להגיד לך, ואני אומר זאת במלוא ההערכה, ובמלוא ההערכה לפעולה שלך – הדבר החשוב ביותר שאנחנו יכולים לעשות כממשיכי התנועה הציונית המדינית ותנועת התחייה היהודית הלאומית, הדבר החשוב ביותר שאנחנו נעשה כדי שנהיה ראויים לדוגמה שלך, זה למסד באופן שיטתי את הנחלת האמונה והרעיון. ואת שניהם, אני מבטיח לך, אנחנו נעשה. תודה לך שייב.

★

ויתעצב אל לבו

ישראל אלדד

ע רב טוב. אני מקווה שהיום, הנסיבות הן כאלה, שתאמינו לי, שאני במבוכה ממש פיזית. כי זה לראשונה בחיי שאני נאלץ לדבר בישיבה ונמנעות

ממני הקפיצות והתנועות והטוילים על הבימה הרגילים אצלי. אני מקווה שזה לא ישפיע על תוכן הדברים. מה אומר ומה אדבר? בדברי הפתיחה המופלגים של ידידי-ידידנו, נתניהו, שאני מיווד שנים גם עם המשפחה. היום שוחחתי עם מישוהו, ומשום מה נתגלגלה השיחה על משפחות בישראל. אמרתי: רק עוד משפחה אחת כזאת ישנה בארץ ובציונות, זוהי משפחת אהרונסון. מטעמים שלא פה המקום לנתח אותם, ומן הראוי לנתח אותם, סיימה בטרגדיות. אני מקווה שמשפחת נתניהו תתקן את העוול ההיסטורי הזה שנעשה לציונות ולארץ-ישראל, ועוד תשבץ הארץ והציונות נחת ממנה בתחומים שונים ורבים. קודם כל נברך את המחברת שאף היא איננה מחוץ למשפחה, משפחת ד"ר ייבין, נשואה לד"ר זאב ייבין, ארכיאולוג, ומן הראוי להזכיר פה במסיבה זו את המשפחה. כולנו, גם אני, היינו מתלמידיו של ד"ר יהושע ייבין, ואין צריך לומר חלקו של אורי צבי גרינברג. רבות רבות למדנו ממנו, והיה מהעוזרים הראשיים. אורי צבי גרינברג הציע את השם "מחשבת מלכות ישראל" במקום "סולם למחשבת חירות ישראל". לא קינאתי בעדה כשהיא פנתה אלי לפני שנתיים ואמרה שהיא רוצה לכתוב ביוגרפיה שלי. אמרתי: אין לי ביוגרפיה, רעיונות – כן, ביוגרפיה אישית – אין לי. אני לא יאיר. היא התכוונה לכתוב ביוגרפיה רוחנית-אידיאולוגית. לא אישית שלי. זוהי הביוגרפיה של העם היהודי, ולה אני עוד אקדיש היום כמה מילים, מהי ביוגרפיה של העם היהודי.

כיניתי את ההרצאה בשם "לוחות ושברי לוחות מונחים בארון", מחכמת חז"ל. גם שברי הלוחות מונחים בארון; שכולנו עומסים אותו על כתפינו, ארון ההיסטוריה היהודית, שעליה אצטרך להגיד כמה מילים, גם אם לא כולן משמחות. והיו לי היסוסים, היו לי ספקות, לומר דברים או לא; ידידי עורך העיתון **נתיב**, אריה סתני, עודדני לעשות את זה. כשאנחנו מתבוננים סביבנו ברגע שאנחנו יכולים להתבונן בשקט, ואיננו מבינים, פשוט איננו מבינים, ולא פעם שואלים את השאלה הזאת – מה קורה פה? איך התאפשר הדבר הזה? זה לא רק עניין של נסיגה פיזית, של נסיגת צה"ל, כל מה שדיברת – הקו האנטי-ציוני. כשהציונות היא אחת התנועות, אולי היחידה, שאין כמותה בין כל התנועות האידיאולוגיות בעולם, אשר הצליחו, שהצדיקו את עצמן והצליחו; ובשיא ההצלחה, לפתע פתאום איזה מין התמוטטות – מה קורה פה? הרי מדובר פה לא באיזה עם, אני יודע, קווקזי, שמן האין בא, ומי יודע לאן הוא ילך מחר. אנו מוותרים העמים בעולם, ומתהרמים הגדולים בעולם התרבות – מה קרה פה? פוסט-ציונות, פוסט-ציונות, שברי לוחות. לוח המפה של הארץ. גרוע מזה – לוח הנפש היהודי שבור.

אני חייב גם כמה מילות תודה לנתניהו על הפתיחה שלו, ל"הגיונות מקרא". טוב לשמוע, ביחוד בתנועה הלאומית, על הקשר העמוק הזה עם המקרא. ביחוד בימים שכליכך רוצים לכתוש אותו, ולמחוק אותו מהחינוך היהודי. טוב לשמוע שבתנועה הלאומית יש הוגים, והוגים במקרא כיסוד.

מהו העמוד האחד שההיסטוריה שלנו כולה, שאנחנו עומסים וממשיכים לעמוס את ארונה על כתפינו? יציאת מצרים ומתן תורה. שימו לב, לסמיכות של שני הדברים

ספרד, ולא פעם אני שומע, הוא מספר לי סוד גדול, שכאשר עמד בראש היוצאים, כ-300 אלף מוגלים מספרד, לפני היציאה שמע בתקול האומרת לו, לוחשת באוזן: "אל תדאג בני, היום אני מוציאה אותך, מגרשת מגלות אחת, בעוד חודשיים קולומבוס יגלה את אמריקה". זה ודאי היה במקרה, אם כי יש אומרים שאברבנאל, בעזרתה הכספית של המלכה איזבלה, עזר לקולומבוס. אולי אפשר להגיש חשבון ריבית מאז על העזרה הזאת.

ועוד תשעה באב אחד – בתשעה באב, לא במקרה, יצאה רכבת ראשונה מהאומשלגס-פלאץ בוורשה לאושוויץ. אצל היטלר לא היו מקרים כאלה. תראו את עומקם של חז"ל – בכייה לדורות. מה הקשר בין התנגדות הקואליציה הממשלתית, ובין חורבן בית-המקדש? יש קשר עמוק. גם אם ייבנה הבית, גם אם תקום המלכות, אם האמונה מתערערת – אין סיכוי, יבוא חורבן. לכן הם באו בזה אחר זה. האם אני מגיע למסקנה זאת, שהסיבה איננה יצחק רבין, או מפלגה זו או אחרת, אלא הסיבה היא עמוק אי-שם באופי של העם? כששאלתי את ידידי סתיו: "תגיד, לומר את הדבר הזה, או לא לומר את הדבר הזה? הרי יש בזה כדי לייאש!" החלטתי לומר אותו. אינני ראשון בזה.

מי עוד גדול מנביא הדור, מאורי צבי גרינברג, מזעזע היה בתיאורי החורבן שתיאר. לא פעם שאלתי אותו: אורי, למה זה? למה זה? והוא: כך אני רואה. ב-1922 כתב גרינברג פואמה בשם "במלכות הצלב" ומתאר גזים, גזים, גזים – 1922! הוא סיפר לי שביאליק שאל אותו: "איך אתה כותב דברים נוראים כאלה? אמרתי לו – כך אני רואה". זהו נביא. זהו הרואה.

אבל זאת היא הדרך שבה יש לגשת, על כל פנים, לא כשצריך לתת תשובה פוליטית אקטואלית היום, אני מאחל לו כל טוב לביבי, אבל אינני מקנא בו, בזה שיבוא ויסביר את הנסיגה מהגולן, או חלילה מהגליל מחר, באופי של העם היהודי מימי המרגלים. מי יבין? מי יקבל? אולי באמת יש בזה כדי לייאש. אולי באמת פה במעבר בין איש פוליטי, שחייב לתת את התשובה של היום, בלשון של היום, ובין היסטוריון שיכול להפליג למעמקים.

באחרונה אני עוד מגלה דברים במקרא. לפתע פתאום צף בעיני, צפה תמונה של אברהם אבינו. מי לנו גדול מאברהם אבינו? אז גם פתאום באברהם אבינו מצאתי דבר שזעזע אותי, ואחר-כך התחלתי להבין תופעות של ימינו אנו. כשאנחנו קוראים על תביעות להומניזם, ליחס הומניטרי לגבי אויבינו, אנחנו כועסים על זה. מה פירוש? אלה אויבינו, הם רוצחינו – מה זה יחס הומניטרי לגבי אויבים? ולפתע פתאום, הרי בן 85 אני, 80 שנה, שומע ולומד, קורא ספרי מקור, ואף פעם לא עלה בדעתי הדבר הזה. שימו לב: באותה חברון שדברים כה רבים ואולי מכריעים מתרחשים בה יום יום, עומד אברהם אבינו ומבקש שהקדוש-ברוך-הוא יסלח לסדום. לסדום – מה אכפת לך סדום? אם יש עשרה צדיקים בסדום – תסלח לסדום. הקדוש-ברוך-הוא רוצה להחריב את סדום. עומד אברהם אבינו בחברון ואומר לו: "סלח לסדום". יתרה מכך: "השופט כל הארץ לא יעשה משפט!" ממש חוצפה, אני אומר לכם; לא מצאתי תשובה עד היום הזה.

אמר לי משהו דבר יפה, נדמה לי תלמיד מ"מרכז הרב", והוא אמר לי, לא איש קבלה דווקא, יש בביתי לפני שבעים, והוא אומר לי: "אברהם אבינו מבקש על אנשי

האלה, שני המעשים האלה. בלי יציאת מצרים וברייתו מתן תורה – אין עם יהודי, לא קיים הדבר הזה. ושניהם, כמאורעות היסטוריים כבירים, הרי לא במקרה בידי נביא אחד, הוא אדון הנביאים, יציאת מצרים ומעמד הר סיני. אגב, שניהם – וזה חשוב ביותר לדעת – כפויים עלינו. "ביד חזקה הוציאנו ממצרים" – לא רצינו, זוהי האמת. על זה התכוונתי כשאמרתי: לומר את האמת היום, או לא לומר את האמת היום, גם אם היא עצובה. הרי יש הבדל, תבינו, אם אני אומר, שבאסונות שקורים לנו היום, והאסון הגדול ביותר הוא האווילות, הטיפשות הפוליטית, אשם יצחק רבין, מצאנו מי שאשם בזה, שעם ישראל נסוג מארץ-ישראל, יצחק רבין, הוא לא ראוי אפילו לשם הזה, שמעון פרס, ועוד שמות כאלה, או ממפלגה זו, או ממפלגה אחרת. אז בסדר, אז יש פוליטיקה, יש בחירות, או כל מיני דרכים אחרות לרוץ לממשלה, ואם הממשלה איולת ופושעת, קורה אצל עמים רבים. קרה בצרפת מה שקרה, קרה בארצות אחרות. האם, אני אומר, לא אשם יצחק רבין, אשמים אלה ראשי השבטים שהיו בעד נסיגה, שכפי שהזכרת יפה; אינני יודע מי בחשגה העליונה סידר את ההרצאה הזאת ליום ראשון אחרי שבת פרשת המרגלים, פרשה מזעזעת.

לגבי עגל הזהב מצאו חז"ל תירוץ – אספסוף, ערב-רב, אספסוף עשה את עגל הזהב. המרגלים לא היו אספסוף? הם היו לא רק אנשי מפלגות, הרי מתוך שנים-עשר המרגלים שהסיתו, שהניפו את דגל הנסיגה הטוטלית עשרה היו נשיאי שבטים, מתוך שנים-עשר איש – קואליציה של עשרה נגד שניים; יהושע וכלב היו באופוזיציה. קואליציה אדירה בעד נסיגה. הרי אין הבדל, אתה רמזת על זה, בין תיאור התמונה מה קורה בארץ הזאת – גם השניים החלוצים, הלוחמים, המאמינים, וגם העשרה רואים את הארץ, גם על פרייה, גם על עושרה, גם על יופייה, ועל המבצרים ועל העם החזק היושב בתוכה. יהושע וכלב אינם יודעים שיש בעיה דמוגרפית בארץ הזאת? והערים בצורות? ואנחנו – עם שיצא ממצרים, שלא למד להילחם – הם לא רואים את הדבר הזה? התשובה היא שהכיבוש מובטח. אם יש חפץ ה' בכס, כמו אותה האמונה שדיברת עליה, שהיא הסגולה, וגם על הסגולה אגיד כמה מילים עוד, אז "עלה נעלה", והנה רוב אדיר. איזה פלא שאז לא ידעו, לא דיברו על בחירות, השם ישמרנו אילו החליט דור המדבר לעשות בחירות, להחליט על בחירות אם לעלות או לעלות – עשרה נגד שניים, רוב עצום – לחזור למצרים. רבותי, זה לא מדובר על לוס-אנג'לס, לא על ירידה לאמריקה, אלא למצרים. רק אתמול הייתם עבדים בארץ מצרים הזו, ועונייתם. לחזור לגלות איומה?

העם בכה. כשהעם שמע את דברי המרגלים – העם בכה, אומרים חז"ל. אתם בכיתם בכייה של לילה אחד, אני עושה אותה לכייה לדורות, לדורות. אתם בכיתם הלילה הזה מפחד של עלייה, זה ייהפך לכם לכייה לדורות. ספרו ומנו החכמים, ואכן חכמים היו, אני שואל שאלה הזאת שנים, עד היום לא קיבלתי תשובה – מדוע כל החכמים הם – ז"ל? אין חכמים חיים? אבל חכמים ודאי היו חז"ל. הם מנו וספרו והגיעו למסקנה, שהלילה ההוא היה תשעה באב. תשעה באב בו חרב בית-המקדש הראשון, בו חרב בית-המקדש השני, בו חרבה בית"ר, בו היה גירוש ספרד. לא במקרה, אני גר ברחוב אברבנאל שעמד בראש גולי

סדום, כדי שהוא יוכל אחר-כך לבקש, הוא ובניו, על עם ישראל. ראה – ביקשנו רחמים גם על רשעי סדום, ודאי וודאי שצריך לרחם על עמך בית-ישראל". תירוץ יפה, תשובה לא. למזלנו, הקדוש-ברוך-הוא לא שעה לבקשתו. תארו לעצמכם מה היה בארץ הזאת, אילו סדום ועמורה היו במקום שכם ורמאללה, על-פי בקשתו של אברהם אבינו. אבל מה מתגלה פה? אותה תכונה שישנה בעם; על-כל-פנים אני רואה בזה חולשה. אותה תכונה לא נולדה אתמול, עם מרטין בובר שביקש שיחוננו את אייכמן. אברהם אבינו. האין בזה כדי להחריד?

משיחות כאלה עם אורי צבי גרינברג, שהיה אומר לי: "יש בנו גנים של דתן ואבירם". הייתי מנחם אותו, אומר: "אורי, אם אתה מאמין בגנים, יש גנים של דתן ואבירם, אז יש גם גנים של יהושע וכלב". הם יושבים פה, באו מאין שבאו, הלכו לאן שהלכו. אבל בין חיל החלוץ, בין המאמינים בעם ישראל, גנים של כלב ויהושע בן-נון.

כשחשבתי על הדברים שלי היום פה, ולא תמיד הם מסודרים, חשבתי גם על דבר גיאוגרפי: איפה אנחנו נמצאים פה? במקרה או לא במקרה, מה טוב ומה יפה שהזדמנו דווקא הנה, במקום הזה – בין יריחו לירושלים, בין ראשית שחרורה של הארץ הזאת, עד לשיאו של דוד, בין יהושע ודוד. התחלה – יריחו, השיא – דוד, ירושלים. אנחנו נמצאים פה מעל הרהיזיתים, ואני כמו רואה, או כמו מרגיש, כמו חש, איזו עצמה, אפילו בעצמות היבשות האלו, מצדיקי דוד, יודעי תורה, לומדי תורה, עד מאיר פיינשטיין וברזני עולי גרדום, מתחת לאדמה הזאת, מצפים לתחייה. והמרגלים לא פסו. אינני צריך לדבר על הצד הפוליטי של המשמעות של הדבר הזה, שהרי כפי שאמרתי בהתחלה – המזעזע בפרשת המרגלים, נשיאי העם – לסגת למצרים. ואולי אסור להגיד, אולי פה יש חילוקי-דעות בינינו. למזלנו, משה רבנו לא היה דמוקרט גדול, על-כל-פנים לא בתקופה ההיא.

אחרי היסוסים החלטתי לקרוא לכם קטע, כמה שורות שזעזעו אותי באחרונה. כותב מי שכותב, ולא אגיד מי: "אין לך מקום בבית", מדריכך נכשלו מאוד בחינוך שלך, (הבחור הזה דיבר על קו יותר תקיף נגד הערבים), הערך העליון הוא חירות האדם. כל אדם, לא רק יהודי. מזה נובעות גם הציונות וגם הדמוקרטיה. אם לא תהיה דמוקרטיה, נחיה בעולם שבו כל-דאלים-גבר, ואני לא רוצה לגדל בעולם כזה את ילדי". אמרתי, מטעמים מאוד עמוקים וכואבים לא אגיד מי אמר את הדברים האלה, אבל זה מזעזע אותי כבית-ירי. דמוקרטיה, עם כל משקלה, עם כל יופייה, ואילו לא היתה פה דמוקרטיה, אני הייתי בוודאי אחד הסובלים הראשונים, אבל דמוקרטיה קודמת לציונות! אני רוצה שהציונות תהיה דמוקרטית, בוודאי, חופש האדם. אבל היא לא יכולה להיות מותנית בה. עם במלחמה נגד גויים רבים, ונגד הרוב העצום הערבי פה, איננו יכול להרשות לעצמו. צריך להיות דמוקרטי במסגרת הציונות. במסגרת הציונות – מקסימום של דמוקרטיה. אבל לא מעל זה. הציונות היתה כל-כך דמוקרטית, רבות? העם היהודי נשאל אם הוא רוצה בציונות? אילו נשאל –

אבוי היה לנו. הרי האמת היא שהיינו מיעוט בארץ הזאת, אבל קיומו, תחייתו של העם היהודי קודמים לכל. בתוך העם היהודי, בתוכנו, ברור שדמוקרטיה, ברור ששוויון, אף-על-פי שמה שכתוב פה, שעולם בלי דמוקרטיה – כל-דאלים-גבר, זה קצת מפקפק מבחינה היסטורית. בת כמה היא הדמוקרטיה היפה הזאת? בת 200 שנה לכל היותר. לפני כן לא היה כל-דאלים-גבר, לפני כן לא היו ימים של שלום; יש גוזמה רבה. על-כל-פנים, העיקרון צריך להיות זה: כל עם והמשטר ההולם אותו באותה שעה, באותו מקום. קומוניזם לא יכול להיות אותו קומוניזם שברוסיה או בארצות אחרות, אם הוא בכלל יכול להיות קיים. בראש וראשונה חירות האדם כפרט, בראש וראשונה חירותו של העם היהודי. בראש וראשונה. גם אם זה "אירצדק" (במרכאות) לאחרים. על-כל-פנים, זוהי ההשקפה שלי, אולי רק של קבוצה קיצונית, אבל לא ראינו קדושה עליונה בזה שרוב יכריע. אם כי היום אין ספק אצלי על מה היה מכריע העם היהודי, אילו נשאל היום לגבי נסיגה ובייחוד לגבי ירושלים. אין כמעט ספק אצלי. אבל לא הייתי מתנה את ההחלטה בהחלטת הרוב. רוב יכול לטעות. אינני מדבר על הבררה.

אני חוזר לאותם שני מעמדות מכריעים בהיסטוריה שלנו – יציאת מצרים ומתן תורה. אמרתי – שניהם היו כפויים. יציאת מצרים היתה כפויה עלינו, לא רצינו לצאת. בחוזק-יד. ברגע מסוים כבר לא צריך היה כמעט לגרש אותנו. ומעמד הר סיני – כפה עליהם הר כגיגית, אמרו חז"ל, הקדוש-ברוך-הוא מרים את הר סיני, בני ישראל עומדים מתחת להר, והוא אומר להם – מקבלים אתם את התורה – מוטב, ולא – פה תהיה קבורתכם, אני מוריד עליכם את ההר הזה. אז כמובן כולם ענו בהתלהבות עצומה – נעשה ונשמע. בקשה כל-כך יפה. מה הדבר הזה בא לומר לנו? הדבר הזה בא לומר לנו, שהתורה כפויה עלינו, כפייה רוחנית כמובן, בלעדי התורה אין לנו חיים, אין לנו קיום. זאת היא הכפייה של התורה. שני דברים – יציאת מצרים, כלומר חירות גופנית, ומתן תורה – החירות הרוחנית. אל תקרא "חירות על הלוחות", כי אם "חירות על הלוחות". ואני אינני יכול, במידת מה, בגלל החינוך הפילוסופי שלי, לא לרדת עוד דרגה אחת יותר עמוק בהסבר ההיסטוריוסופי הזה. בספרות העולמית אין אולי פסוק יותר גדול, מאשר הפסוק הראשון שבתורה: "בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ". מה זה אלוהים? זה שברא בראשית, זה שברא את הראשית. כי ללא הגישה האמונית, אין לך הסבר פיזי או מתימטי לראשית, אין ראשית, יש אין-סוף. אם העולם קיים היום, ברגע זה, הרי היתה איזה ראשית. זה האלוהים, כלומר, הדבר הבלתי-מוסבר לנו. בראשית ברא, והמילה המיוחדת – ברא אלוהים. זה המונותאיזם, זו ראשיתו של המונותאיזם, אבל גם סופו. את השמים ואת הארץ. זה כבר שניים. זה כבר לא אחד. ובכל מקום שיש שניים, יש קרע ויש כיסופים אחד לשני. זוהי נקודת המרכז של כל הפילוסופיה של המקרא ושל היהדות. המאבק המתמיד בין שמים וארץ, ועל היסוד הרוחני והיסוד הפיזי. לנו אין הפיזיקה. אין. כשגרגמתי את ניטשה, חיפשתי מילה עברית למטפיזיקה ולא מצאתי. אבל מצאתי מדוע אין מילה למטפיזיקה: אצלנו לא מתה פיזיקה, ברוך השם. אבל הפיזיקה הזאת שאנחנו כל-כך דבקים בה, מאמינים בה, וצריכים לדבוק

* שבת ורהרתי: "יתכן שבמאבקים הפנימיים בתוך האופוזיציה הלא-מית יהיה מאבק על דרכי האופוזיציה ונבולותיה. תהיה חשיבות לשם. הלא הוא בני בגין – חבר-כנסת.

עוד יותר, קשורה בשמים. ומכאן בא המונח המרכזי של הפילוסופיה שלנו – אלוהים בורא אדם בצלם אלוהים. אדם מן האדמה וצלם אלוהים בו. כלומר, המתח המתמיד בין הארץ והשמים. גם את כל תולדות הציונות אפשר לפתור מתוך ההיבט הזה של המתח בין הצד הארצי והצד השמימי של המקרא ושל מטרתו של האדם.

האדם הוא סגולה בטבע, עם ישראל הוא סגולה בעמים – ולא יעזור שום דבר, הוא סגולה בעמים. עצם קיומו, למרות כל התנאים, מראה על הסגולה שלו. אבל עכשיו תראו את יופייה של הלשון העברית: מן המילה "סגולה" משתלשלת מילה אחרת, והיא: הסתגלות. לכאורה הדבר מנוגד: הסתגלות היא בריחה מן הסגולה. אנחנו קיימים, ההיסטוריה שלנו. ואני רוצה לתת לכם קווי-יסוד בהיסטוריוגרפיה הודות לאמנות הגדולה ולאמונה הגדולה שבמשחק הכוחות בין הסגולה לבין הסתגלות. זוהי אמת, הסתגלות הרבה. לא תמיד לרעה, לפעמים לטובה. עברנו תרבויות בין העמים. היה הכרח והיה גם טוב, והיו דברים בתרבויות הגויים שכדאי להסתגל אליהם, אינני יודע בדיוק אם ארצות-הברית או אנגליה או צרפת, אבל יש הסתגלות, והיא מבורכת, בתנאי. בתנאי שאני שומר על הסגולה. אם אני לא שומר על הסגולה, אין לי הסתגלות, אלא יש טמיעה מוחלטת. עכשיו הא לכם שני הכוחות האלה, לשני המעמדות המרכזיים, עמודי-התווך של ההיסטוריה שלנו. יציאת מצרים – הרי זה הארץ, מתן תורה – הרי זה השמים.

בין שני אלה לפעמים בכיסופים אחד לשני, ולפעמים בהתנגדות אחד לשני, של מאבקים ביניהם. אבל כל ההיסטוריה שלנו, לטוב ולרע, לשכר ולעונש, לששת הימים ולנסיגה מששת – הימים, היא המאבק בין היסודות האלה של ארץ ושמים. גם המאבק שנקרא בין "דת ומדינה". עכשיו תבינו עוד נקודה אחת מכאן. כשאנחנו מדברים על דה-ציוניזציה, או ביטול הציונות המתרחש במדינת ישראל, תראו איך זה הולך יד ביד עם דה-יהודיזציה. היו ניסיונות כאלה להיות ציוני בלי להיות יהודי, או גם ההפך – להיות יהודי מבלי להיות ציוני; זה לא פועל. שמים וארץ יחד נבראו. אתה לא יכול לוותר על זה או על זה. וזהו סוד קיומנו. מכיוון שאת משחק הכוחות האלה, קיום במשך אלפי שנים – אין אתה מוצא אצל עמים אחרים.

אדגים לכם את זה, אמחיש לכם את זה בדבר אחר, שגם בו יש מהמפתח להבין את מאבקי הפוליטיים הרבים. נקודת מפנה היסטורית מכריעה בהיסטוריה שלנו היתה הוויכוח של שמואל הנביא עם העם. עם העם היהודי, כן, אותו העם היהודי, שכל-כך לא ממלכת, מופיע בפני שמואל ואומר: תן לנו מלך, אנחנו רוצים להיות ככל הגויים. יהודים ואומרים: רוצים להיות ככל הגויים. תן לנו מלך, ישפוט אותנו, יעשה את מלחמותינו. איזו גרות פוליטית נדירה בהיסטוריה של העם. שמואל הנביא מתנגד. מלך? אלוהים ימלוך לכם, הוא המלך; שמואל רואה בזה כפירה. הדבר המעניין הוא, מהי ההכרעה? הרי אנחנו מדברים בעניין משטר, לא דבר פשוט. משטר מלוכה, או בכלל כשאז אמרו – תן לנו מלך, הכוונה – תן לנו מדינה, כי אז מלך סימל את המדינה. העם חי בימי השופטים, חיים חצי אנרכיים, שבטיים. העם מרגיש סכנה. לפלשתים יש מדינה, אנחנו רוצים מדינה ככל הגויים. האם מדינה פירושה להיות ככל הגויים? הרי זה היה הוויכוח גם בראשית

הציונות: מה, אנחנו נהיה ככל הגויים? גם לנו צבא? נגד שמואל הנביא, בתנאי שליד מלך זה יעמוד נביא. האיזון בין היסוד הפיזי והיסוד הרוחני. המוצא הוא – דוד המלך. על-כן דוד תופס את המקום המרכזי הזה ברעיון המשיחי ורעיון הגאולה, מכיוון שזהו דוד, מקים האימפריה היהודית הגדולה הראשונה, וזהו דוד נעים זמירות ישראל, מחבר ספר תהלים, זהו דוד המשורר, זהו דוד המנגן, זהו דוד איש הלב, וזהו דוד הלוחם, כשיש צורך בזה. על-כן בדמותו של דוד התרכזה האידיאולוגיה הפוליטית שלנו. או מלך שהוא בעצמו איש הרוח, המשורר היוצר, או מלך שלידו ישנו ישעיהו הנביא, שלידו יש הקונטרול הנבואתי. שמים וארץ יחד נבראו, הניסיון הגדול לעשות את הסינתזה בין היסודות האלה, הפיזי והפוליטי והצבאי, נעשה בימי בית שני. בימי בית שני יש דבר שמן הראוי לעמוד עליו, גם אם יש בזה סכנה, ואני רואה את הסכנה הפוליטית שינצלו את דברי. בימי בית שני, קרוב ל-600 שנה, היו רק 70 שנה של עצמאות, של ריבונות פוליטית מלאה. יש שלטון יון ויש שלטון פרס. למזלנו היה אנטיכוס מלך טיפש. אילו היה חכם ולא היה מכריח את מתתיהו לאכול בשר חזיר – לא היה פורץ מרד החשמונאים. משמע, וגם לזה צריך לשים לב מבחינה היסטוריוסופית, שגאה של גויים אלנו – יש בה כדי לסייע. ומי שבא ואומר, שהאנטישמיות מסייעת לציונות – אמת דיבר.

יש פסוק נפלא בפרשת וירא, בפרשת השליחות הראשונה שמשמה נשלח אליה. כתוב שם, שאלוהים אומר למשה: "וגם את בריתי אשר נשבעתי לעם זכרתי... וגם את נאקת בני ישראל שמעתי". יש שני מונחים – יש ברית, כמו ביסוד מטפיזי, יסוד שמימי, והברית היא ארץ-ישראל ועם ישראל לעולם. ברית איר-ציונלית, אלוהית. וגם, ה-"יו" הזה מעניין אותי מאוד, וגם את נאקת בני ישראל שמעתי, ואני אוציא אותם מהנאקה הזאת. כלומר – היסוד האנטישמי. הא לכם כל הציונות על שתי המוטיבציות שלה. המוטיבציה האידיאית, אתה יכול להגיד איר-ציונלית, אבל אידיאית, והמוטיבציה הפיזית – יש הכרח בציונות. לא רק שהיא יפה, וטובה, ואידיאית, אלוהית – יש גם הכרח בה.

הוא הדבר, אגב, אתם יכולים לתרגם את זה ללשון פוליטית, ואני יודע שפה, בציבור הזה, ובציבור הקרוב לציבור הזה, יש לפעמים איר-נחת מזה, שאנחנו מנמקים את התנגדותנו לנסיגה בכך שזוהי המולדת שלנו, זאת היא ארץ האבות שלנו. באים אחרים ואומרים – זה איננו נימוק. הנימוק הוא שיש סכנה, לרדת ולצאת, לרדת מהגולן זו סכנה, לצאת מרמאללה זוהי סכנה, זוהי סכנת חיים. אנחנו זקוקים לארץ-ישראל מטעמי ביטחון, זה מבטיח את קיומנו. רבותי, אינני יודע איך אצלכם, אני חושב שבציבור הזה יש מעטים מאוד, שמוטיבציה כזאת גורמת להם נחת. אם זאת היא רק הסיבה, ישב לו ברק, או ישב לו שחק מחר, בושינגטון או באיזה שהוא מקום, ויבטיחו – יש אמצעי ביטחון, מבטיחים לנו. ולא תבוא ותגיד – הם ירמו אותנו. אין לזה סוף, אם אתה לא סומך על שום הבטחה, על שום ברית – אין לדבר סוף. וזוהי האמת. והאמת היא שרק מיעוט מרגיש ככה, אבל בכל אופן היא מודה, אני רוצה בבית-לחם, כי זוהי המולדת שלי. לא כי יש לי ביטחון שם. אני רוצה בגולן, כי זוהי ארץ יהודית, כפי שהזכיר פה ביבי בקשר לרבין או לפרס, ש"הצהירו" שהגולן איננו ארץ-

עלינו. ועם שני אלה יצאנו וכבשנו את הארץ, ועם שני אלה הקמנו מלכות ראשונה, ועם שני אלה הקמנו מלכות שנייה, ועם שני אלה, אם ירצה השם, ולא רק הוא, דרכו אנחנו, נקים את המלכות השלישית. תודה.

★

ה"נגד" של אלדד

גב' עדה ייבין

עמוד הראשון בספר **סמבטיון** אמורה היתה להידפס ציטטה מכתביו של ניטשה, מתוך המאמר "כיצד מועילה ומזיקה ההיסטוריה", והרי היא לפניכם:

ואם נפשכם מבקשת ביוגרפיות, אנא, רק לא את אלו, אשר תזמונכם הוא פלוני אלמוני בתקופתו, כי אם את אלה אשר בשערך מן הראוי היה לכתוב – הלוחם נגד תקופתו.

קביעתו הנחרצת של ניטשה עשויה לעורר בנו הסתייגות־מה מהטעמים הבאים. האחד – היו, ובוודאי עוד יהיו אישים דגולים, שלא קמו נגד תקופתם, חיו בהרמוניה עם סביבתם, ואף־על־פי־כן ראויים הם שידברו במעשיהם או בהגותם, שכן חייהם ופועלם מעוררים אצל רבים התפעלות, הערצה או מושא של הזדהות. השני – ה"נגד" אין לו שום משמעות ולא חשיבות של ממש, אם אין הוא נושא עמו בשורה כלשהי, רוצה לומר תכנים רוחניים, שמטרתם היא אחת – לעצב את פניה התרבותיים של החברה. אשר לאלדד, עלינו לשאול: ה"נגד" שלו, נגד מי ונגד מה הוא מכוון? האם דינו בכך שהוא יצא נגד דעת הרוב? מה שכינו בזמנו "פרישה" או אי־ציות למרות הלאומית? וכי אין עלינו לשאול מה טיבו של ה"נגד" הזה ולבדוק מהי קרקע צמיחתו, על מה הוא מושתת, מה מקורו, ומאין שאב אלדד את תעצומות נפשו? והאם אין חלק רב מהווייתו של אלדד מנותק אולי משיקולים ריאליים של המציאות, והוא חותר במשאלת־לב למצב רצוי, בהתעלמו לחלוטין מן המצוי? ואולי בזה טמון כוחו, שה"נגד" שלו כל־כולו הוא חתירה נועזת ובלתי־נלאית להפוך את המצוי לרצוי? ועוד: האם אין מתבקשת השאלה שמא עמידת הנגד בשנות חיים ארוכות באה למלא איזה צורך נפשי של מזג דווקאי, או של איזו תכונת אופי מולדת?

נראה לי שאם נרצה לתמצת את ה"נגד" של אלדד, ניווכח לדעת שהוא נרתם בכל כוחותיו לאבחון סיבותיו ותחלואיו של המשבר הקשה שבו שרוי העם היהודי. כן עשה רבות למען ביסוסם של התודעה והרצון הלאומי לשאת את משא הזיכרון היהודי על כל מה ששמתמע מכך. ואם נראה עוד לתמצת את עיקרו של ה"נגד" נאמר, שאלדד הקדיש את חייו כדי להצביע על הלכידות, זרמי מחשבה והשקפות עולם, המשפיעים בחברה הישראלית, זו המפקיעה עצמה מדעת מכל זהות ושייכות מחייבת של היהדות. תברה שעטתה עליה גלימה של ישראליות קולנית

ישראל, הגולן איננו ארץ אבות. אני רוצה בארץ הזאת, כי היא ארץ אבותי. הבטחה משמים או הבטחה מהלב או מהשבעה אשר הושבענו. שזוהי סכנה, סכנת חיים? גם זו אמת. הא לכם הכוח של שמים וארץ, כשהם פועלים יחד. אני חוזר למוטיב ההיסטוריוסופי הזה של המקרא – שמים וארץ יחד נבראו, שניהם משחקים זה עם זה, לפעמים במאבק. המוטיבציה האידיאלית זאת היא ארץ־ישראל, ואני אוהב אותה ואני רוצה אותה, כי זאת היא ארץ־ישראל, והמוטיבציה הפיזית – זו סכנה לקיומנו, שניהם משחקים יחד; שניהם, לא זה בלי זה.

הדברים מתארכים, כן, עברתי לבית שני, ושם אני חייב להוסיף משהו. בימי בית שני נעשה ניסיון לסניגוריה של ערכים, שלפעמים נאבקו זה בזה. אמרתי – ימי בית שני "מצטיינים" בזה שלא היתה ריבונות פוליטית מלאה. היו חיים יפים – ההלכה התחילה להתפתח, היה מוסד דתי עליון, חוקתי עליון, והוא הכנסת הגדולה, עוד לא סנהדרין, סנהדרין זה נקרא אחר־כך. אגב, אם שמתם לב, אם חשבתם פעם על הבעיה הזאת – המוסד העליון הדתי, החוקתי שלנו, נקרא במילה יוונית – סנהדרין. למה לא כנסת? כנראה שאז חשבו שמוטב סנהדרין יוונית שמחוקקת חוקי יהודים, מכנסת שמחוקקת חוקי גויים, ולא השם הוא הקובע. אבל הנה פרץ מרד החשמונאים, כפי שאמרתי, בעזרת הגויים. זוהי אמת, בעזרת הגויים. יהודה המכבי מכריז הכרזה לפני המלחמה: על מה אנחנו יוצאים להילחם? עכשיו שימו לב, רבותי, כי יש פה ניסיון של הגדרה. אגב, פעם ראשונה שכתוב שם יהדות. בכל התנ"ך אין מילה "יהדות". בספר החשמונאים כתוב פעמיים – יהדות. אבל יש גם הגדרה מהי יהדות – תצאו להילחם בגבורה, אומר יהודה מקבי, על התורה, על המקדש, על העיר, על נחלת אבות, ועל שלטון האומה. הא לכם חמישה אלמנטים, שמהווים את היהדות לפי הגדרת יהודה המכבי, והלוואי והיה זה היום. הפתיחה היא כמובן על התורה, היא האידיאה. נלחמים על האידיאה. המקדש – שמסמל את הבית של האידיאה. צבאות טיטוס לא יכלו לצאת מהתפעלות, כשראו איך היהודים נלחמים על בית־המקדש שלא ישרף, איך פורצים לתוך האש. על העיר – היא ירושלים, סתם העיר, היא ירושלים. אידאה – מקדש, ירושלים. נחלת אבות – שימו לב למונח הזה, זוהי נחלת אבות. כלומר, גם מבחינת משפט בינלאומי, זוהי נחלת אבותינו. עכשיו, הסיום המעניין הזה, אנחנו יודעים שכבר בימי בית שני קמו קבוצות בקרב החשמונאים של חסידים ראשונים שאמרו: דינו, שחררנו את בית־המקדש, טיהרנו אותו, יש לנו חופש דתי – דינו. למה לנו מדינה? שישלטו הגויים. יהודה המכבי מצא לנחוץ פה להוסיף – שלטון האומה. קודם כל יפה הוא שלטון האומה, ושנית, ללא שלטון האומה אין משמעות לכל הערכים האחרים שנלחמנו עליהם. הא לכם, כפי ששואלים – מהי יהדות, הא לכם יהדות בהגדרתה.

עכשיו, אני חוזר למה שפתחנו בו במשל של יציאת מצרים ושל מתן תורה. ארץ ושמים. שני הערכים המרכזיים האלה – יציאת מצרים ומתן תורה, עליהם מבוססות האומה וההיסטוריה שלנו. זוהי סגולתנו בהיסטוריה. ויש מאבקים ביניהם, ומה שחשוב יותר, שהמאבקים האלה יומיומיים, הם פוליטיים לפעמים, אבל לזאת, רבותינו, התכוונה התורה, כששני אלה ניתנו בכפייה

בברורה, רדודה וכוזבת באמירותיה, ומדדה באפס-כוח ובאפס-רוח אחרי קוסמופוליטיות ערטילאית, ריקה מכל תוכן.

בערב חגיגי זה לכבוד אלדד, הייתי מבקשת לספר לכם בקיצור נמרץ מה הביאני לכתיבת שני ספרי הביוגרפיות של יאיר ז"ל, ושל אלדד, יבלי"א. במאמר מוסגר אסטה לרגע מן הנושא ואומר, שאני מוצאת שאלדד – בהיותו חבר מרכז לח"י – עשה את מרב המאמצים לתרגם לשפת המציאות את עיקרי התחייה שכתב יאיר. עם קום המדינה, במסגרת העיתון **סולם**, ואחר-כך במסגרות אחרות, החל עושה נפשות לשירתו של אצ"ג, כשהוא רואה בה חזון ונבואה לדורות. אך כאמור, היה זה משפט מוסגר, שכן על יחסו של אלדד לאצ"ג אומר כמה מילים בהמשך.

קודם שהתחלתי בתחקיר ובכתיבת הביוגרפיות העסיקה אותי המחשבה מהי האנטומיה הרוחנית של המהפכן היהודי הלוחם בארץ-ישראל. מהפכן, במובן זה, שהוא נרתם לעשייה למען הקמתה של מדינה יהודית, במלחמת שחרור, ולו גם בדרך הטרור, נשק שנוקטות בו לעתים תנועות שחרור לאומיות. אני בפירוש מציינת – בארץ-ישראל, ולא בגולה, שכן תהיתי על העובדה, שכמעט שאיני מוצאת מפקדים בכירים ילידי הארץ, שהובילו את המאבק המזוין עד לצאתם של הבריטים מן הארץ. ואמנם, המעיין ברשימה חלקית של המפקדים הבכירים שעמדו בראש המחנות יבחין על נקלה שהמשותף לכולם, שהם אינם ילידי הארץ, אלא נולדו במזרח אירופה, מי בפולין ומי ברוסיה. כמו כן, אצל כולם התשתית הרעיונית מעוגנת במהפכה הרוסית, או במלחמת השחרור הפולנית, ובאימוצן של תנועות שחרור נוספות, כמו האיטלקית והאירית. ובכן, ביקשתי לעקוב אחר מרכיבי האופי של המהפכן היהודי, בניגוד לצבר, שלא נטה ואף לא מיהר לחרוג מהמוסכמה ומדעת הרוב של המוסדות הלאומיים, של הסוכנות, ההסתדרות וההגנה, ובדרך-כלל המשיך בעקשנות ובעקבות לבסס את מה שהחלו בו האבות המייסדים, דהיינו: בניין הארץ.

בקיצור נמרץ אספר לכם, שתוך כדי העבודה הגעתי למסקנות מספר, שלא אוכל לדבר בהן עכשיו, שכן נושא זה מחייב דיון נפרד. מכל מקום הייתי מבקשת לעמוד רק על מוטיב אחד, שלדעתי חשוב לציין, ולו גם בהכללה פשטנית, שכן אנו מדברים באלדד. ובכן, לא נמצא במהפכן אלדד, כמו בחבריו, איזה שהוא דמיון למפקדים מהפכנים במלחמות שחרור בארצות חוץ. מעולם לא שמענו על פעולה שבה נזרקה פצצה לבית-קפה, שעה שיושבים שם אזרחים שלווים, כפי שהיינו עדים למשל בבלפסט. המהפכן המפקד היהודי הוא "אידישער גזלן". יש לו גבולות מוסריים ברורים לגמרי, והם חוק בל-יעבור. קיימת אצלו כל הזמן בקרה פנימית על כל פעולה ופעולה נגד האויב. יתר על כן, הוא נטוע בתרבות היהודית, שואב את כוחו ממנה, ורואה עצמו שליח מצווה, להקריב למענה עד כלות. ועוד, המהפכן היהודי, כפי שמצטייר לי, בסופו של דבר, אינו לחוט אחרי ניתוח מוסכמות לשמן. הרי הוא נאמן למסגרת המשפחתית; מסורת יהודית שנתעצבה במשך דורות, כסגולה ייחודית של עם ישראל, מצניע למען הרעיון את השאפתנות האישית; והעיקר – אוהב את עם ישראל, גם כשהוא מוצא אותו בניוולו. ברשותכם, אעיר עוד הערת אגב אחת, באשר לתפקידו

של הביוגרף. משום מה, נצטייר אצל רבים דימוי של ביוגרף, היושב על כס, שופט ומחלק ציונים, פעם משבח מתוך הערצה עיוורת, ופעם אחרת גוער או מלגלג. קיימת איזו ציפייה שהביוגרף יהפוך את הספר לזירה של התנצחות מילולית, או אם תרצו – למועדון ויכוחים. יתר על כן, כאילו נגזר על הביוגרף להיות הפסיכולוג של גיבורו, ולנסות להסביר מהם המניעים הפסיכולוגיים העומדים מאחורי מעשיו. ובכן, עלי להודות, שדימוי זה אינו מקובל עלי. דומני, שכל מה שמוטל על הביוגרף הוא לנסות ולהביא את העובדות כהייתן, כפי שהן ידועות לו, ובכך לאפשר לקורא האינטליגנטי להסיק את מסקנותיו לחיוב או לשלילה.

מי שקרא כבר את הספר בוודאי עמד על הקשר העמוק שיש לאלדד אל שירתו ואישיותו של אצ"ג. קשר של שני אישים, המנוגדים זה לזה באופיים, אך משלימים זה את זה בהבנת המושכלות הראשונות שצריך להיות מודע לחשיבותם, אם שואף עם ישראל לחדש ימיו כקדם בארץ-ישראל. מלכות ישראל, הרנסנס היהודי בתכנים של חול ובתכנים של קודש, לא נתפשה אצלם כהגות מופשטת, אלא צו של השכל העליון, בלשוננו של אורי צבי גרינברג; וכחוויה נפשית רוחנית, הנובעת מכניעה ומכיסופים המחלחלים בעם היהודי דורות רבים. הקשר ביניהם עשוי להזכיר לנו את מאמרו של אחד-העם "כחן ונביא", ואכן אצ"ג הנביא ואלדד שאינו כהן, אך רואה עצמו שליח להפצתה של הנבואה-שירה בקרב ציבור רחב. ואמנם, התמסרותו של אלדד לשירתו של אצ"ג אין דומה לה בתולדות התרבות בארצנו הקטנה. הנה כי כן, אלדד המצויד כהלכה בהשכלה יהודית וגם אירופית, גונו לעתים קרובות את כוח היצירה שלו עצמו, ועושה ימים ולילות במשך שנים רבות למען הצבת שירת אצ"ג בתודעת העם.

לאור הקדמה זו, הייתי רוצה לקרוא בפניכם מכתב שכתב אצ"ג למרים עטרה ייבין, ששהתה עם שני ילדיה בברלין. המכתב נכתב באמצע דצמבר 1929, כלומר, כשלושה חודשים אחרי מאורעות תרפ"ט, שבהן נחרבה הקהילה היהודית בחברון ובצפת. במכתב כתב (היא עזבה את הארץ שבוע לפני תחילת הפרעות):

ודאי טוב שאין את רואה בעיניך את כל האסון. השתדלי להבריא, בכדי שתוכלי לסבול ולשאת בכאב ובאסון שקרה לנו. ואולי יבוא המשיח, אולי. הרי אני מחכה כל הימים לבואו. את זוכרת את הדיסקוסיה שלנו בדבר אמונה ומשיח? ראי נא שיש צורך במשיח, כי בדרך הטבע אין גאולה לישראל.

כשקראתי משפטים אלה נעתקה נשמת. הרי לכם אצ"ג שאינו מאמין בתושייתה של התנועה הציונית ולא בכוחה להביא גאולה לישראל. הוא כותב במכתבו בגילוי-לב, שלדעתו אקט הגאולה בנס, "כי רק נס יכול להציל את העם מתפיסת מושגים המביאה עליו אסון". את התחושה העמוקה הזאת של פטליזם, שכנראה היתה מנת חלקו, שהעם היהודי באופיו ובסגולותיו אינו רוצה להיגאל, ורק בהתערבות מגבוה הוא עשוי להיגאל, לא הקנה לחסידיו. מכל מקום, איני סבורה שאלדד חש א-יפעם שאצ"ג הניח את נשקו, והריהו יושב בחיבוך-ידיים ומצפה למשיח. אצ"ג נלחם למען רעיון גאולת ישראל בכל דרך אפשרית, הן בשורות שירתו והן בכתיבתו הפובליציסטית.

ולא בכדי העליתי עכשיו את הקשר שבין אלדד לאצ"ג. בדברים האחרונים יש יותר מרמז על השבר הגדול שבא על אלדד מאז עלייתו לשלטון של ידידו, מנחם בגין. אלדד קורא לשבר הזה "ירידה מן הסולם", ולא היא. אלדד לא ירד מן הסולם, גם שעה שראה בעיניו בהתנפצותו של החזון-חלום להחזיק במולדת ולא לוותר עליה. אמנם הטון שלו מינורי, מחמת עייפות או מחמת זקנה, אך מעולם לא התכחש לרעיונותיו האידיאולוגיים, שהנחו אותו כל חייו. אכן, עמוד האש אצ"ג הלך לעולמו, ואלדד שנתייתם נשאר לשבת ליד סולם יעקב העוזב והנטוש, יחיד בעולם של געגועים ליהדות המודעת לעצמה. אכן, העצב ממלא את לבו, כשהוא רואה בעיניו כיצד מחמיץ העם היהודי את השעה ההיסטורית הגדולה שנודמנה לידינו, ורודף אחרי הקטנות שלו. מעניין שהשיר "באוזני ילד אספרי", השיר הראשון של אצ"ג שקרא אלדד, ושהיה לו התגלות, ולפי דבריו שינה את חייו, בשיר זה חוזה אצ"ג את האפשרות, שהמשיח, אולי חס ושלום, נידון לנדוד שוב מהרה-הבית לעוד אלפיים שנה. ואלה הם המשפטים האחרונים של השיר:

אני ראיתי אותו עג עיגול, ושמעתי בכיו, עוף בוכה.
ואמרתי אזי – עוף בוכה.

האין זו אחרית התוחלת, עיגול הפרידה, הסיום?
משיחיות ישראל בדמות עוף מהר הבית נפרדת.
והנשר סיים עיגולו ויעף אל הים.
והסיום:

כבבליו לאלפיים שנה, ובראשו לעומקו לתוך באר הדמים
העברית,

כחוק המשיח – שוב לאלפיים שנה?
מי יודע אם לא.

חודשים רבים ביליתי שעות בחברתו של אלדד. הייתי עדה למצב-רוח כאלה ואחרים, לפליטות-פה, להתרוממות-רוח, ואף לעצב רב. אלדד מעולם לא העמיד פנים, לא ניסה להשפיע על דרך שיפוטי את מעשיו. הוא נתן לי את מלוא החופש לעשות כרצוני במידע שמסר בידי. לרגע לא פקעה סבלנותו, גם כשהקשיתי עליו. לא תמיד היו פגישותינו מלבבות, שכן היו פעמים שכל אחד מאתנו היה נרגז או טרוד בענייניו. ואף-על-פי-כן עלי לציין שלא רק סבלנותו עמדה במבחן, אלא מה שנתגלה לעיני בכל יפעתו היא סובלנותו לגבי יריב פוליטי, ואפילו לגבי מגדפיו ושונאיו. על דברתי, מעולם לא שמעתי אומר מילה רעה על מישהו. ביקורתו עניינית תמיד ונוגעת בגופו של עניין, אך לא באדם עצמו. טבעי היה, אילו בפגישותינו הרבות היה מתפרץ על מישוהו שעשה לו עוול – אך לא. תמיד הוא ביטא בדבריו אהבת ישראל טהורה מכל סיגים של אנוכיות.

אזכיר לכם סיטואציה אחת, הכתובה בספר. כשישב בגין שבעה על מות רעייתו, בא אלדד לנחמו, ואז אמר לו: "מנחם, אני אתן לך מחמאה שאף אחד לא נתן לך". בגין שאל: "מה היא?" ואלדד ענה: "עליזה שנאה אותי". השיב בגין המופתע: "עליזה לא שנאה אותך, היא סלחה לך". ואלדד אמר לו: "היא שנאה אותך, ולא סלחה לך". כמוכן, ברקע שנאתה של עליזה היו מאמריו החריפים של אלדד

נגד מדיניותו של בגין. דומני, שבסיפור קטן זה אנו מוצאים את ההומור במיטבו שבו ניחן אלדד. הומור בעל נימה אירונית, שהרי בהחמיאו לנפטרת על שנאתה ועל אי-סליחתה, העמיד עצמו בפשטות לביקורתו הצוננת של בגין. אבל אם נקלף את השכבה העליונה של המשפט, נמצא שבצד ההתבטלות העצמית המודעת, מצויה גם נימת התרסה, דקה מן הדקה, מעין אזכור, שאכן נפל ביניהם דבר, ולאמיתו של דבר גם בשעת אבלו של בגין, הם אינם מסוגלים עוד לגשר על ריחוקם זה מזה.

לסיום דברי, הייתי רוצה לקרוא לפניכם כמה שורות שכתב אלדד לחבריו בלח"י, שהתכנסו לציון מלאת 20 שנה לבריתם של 21 איש דרך מנהרה ממחנה המעצר בלטרון. נראה לי שמילותיו אלה הן תוכחה שהוא מותיר לדורות הבאים:

אלה שחתרו בשנה ההיא לצאת ממעצר, עשו זאת כדי להמשיך במלחמה שפתח בה יאיר. ואלה שנפלו – על זאת נפלו. ולזכר הנופלים אנו מתאספים מדי שנה בכ"ה בשבת. אולם בכל ימות השנה חייבים אנו להספיד לא את אלה שנפלו בגופם, כי אם את אלה שנפלו ברוחם מאז.

תודה.

ישראל אלדד

ש תי הערות לגבי מה שדובר פה על אמונה או פסימיות. שתי הערות, שהיו חייבות למצוא את מקומן בשטף הדברים שלי, והושמטו. א) אחד הפסוקים המזעזעים ביותר בתורה, ואולי בספרות העולם, הוא "והתעצב אל לבו". לפני המבול, אלוהים רואה את החמס ואת הגזל ואת הרשע שבעולם "והתעצב אל לבו". שימו לב, אלוהים, בורא עולם "מתעצב אל לבו". הוא ביטוי יפה. דומני, שכל הספרות האקזיסטנציאליסטית המפורסמת לא יצרה משפט מזעזע כל-כך – בורא עולם מתעצב אל לבו. הוא לא ידע מה הוא בורא? הוא לא ידע מה הוא עושה? מהו האדם הזה, שגם לא יגשים את צלם אלוהים בו? "והתעצב אל לבו". התעצב, אבל לא התייאש. כי מיד אחרי זה הוא הולך ומוצא את אברהם. ב) כפי שאמרתי גם לגבי עניין אחר, לפתע פתאום אתה מתאר דבר שאתה בא בימים וראית את זה אלפי פעמים, ולא שמת לב. "אדון עולם אשר מלך, בטרם כל יציר נברא", אחד השירים המופלאים. על מה ועל מי הוא מלך? "ואחרי ככלות הכל, לבדו ימלוך נורא". אחרי ככלות הכל – על מי ימלוך? שאלתי ושאלתי, עד שבא אחד מ"מרכז הרב", תלמיד אחד, ואמר לי, שמצא אצל הרב קוק באיזה מקום: מלך על הפוטנציאל, על היכולת. זוהי התשובה על הכל. כשאנחנו פסימיים, כשאנחנו רואים מה שקורה סביבנו ובתוכנו, לפעמים בתוכנו, בתוך לבנו אנו. מה נותר? היכולת, היא נותרת, היא ישנה, הפוטנציאל, לתחייה, לגדולה. זה ישנו. על זה עלינו למלוך.

תודה רבה ■

וינחם יהוה כי-עשה את-האדם בארץ ויתעצב אל-לבו.

בראשית ו, 6